

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА КОРПОРАТИВНИМ ДОГОВОРОМ

УДК 347.44

Досліджуючи сутність та правову природу цивільних, зокрема договірних правовідносин, необхідно вести мову про їх динамічний, а не статичний характер. Правовідносини, що опосередковуються договірним зобов'язанням, проходять декілька стадій свого розвитку, кожна з яких наділена певними правовими особливостями. Наукові дослідження питань, пов'язаних з динамікою договірних правовідносин та її окремих стадій, знаходимо у працях таких науковців, як Брагінський М.І., Бервено С.М., Боднар Т.В., Бородовський С.О., Васильєва В.А., Вітрянський В.В., Дзера О.В., Іоффе О.С., Кузнєцова Н.С., Луць В.В., Родоман Т.О., Толстой В.С. та ін.

Метою наукової статті є дослідження деяких особливостей виконання зобов'язань, що опосередковуються корпоративним договором, зокрема, виконання корпоративного договору належним чином, можливості неособистого виконання зобов'язання, дії принципу реального виконання зобов'язання, що породжується корпоративним договором та ін.

Перш за все слід зазначити, що у науці цивільного права під поняттям «динаміка договірної зобов'язання» розуміють процес виникнення, розвитку та зміни правовідношення, що відбувається під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників від моменту виникнення зобов'язального правовідношення до моменту остаточного його припинення [1, с. 13]. Таким чином, динаміка зобов'язань обумовлює необхідність вивчення основних умов виникнення зобов'язання, його дійсності, порядку виконання та прийняття виконання, місця і часу виконання зобов'язання, наслідків та відповідальності за невиконання та неналежне виконання зобов'язання тощо.

Вчені-цивілісти по-різному підходять до вирішення питання про те, з яких саме стадій складається функціонування договір-

ного зобов'язання у його динаміці. Так, Дзера О.В. виділяє такі стадії розвитку зобов'язання: виникнення, зміна правовідношення; виконання суб'єктивних обов'язків; порушення зобов'язання та його захист; припинення зобов'язання[2, с. 264]. На думку Боднар Т.В., динаміка зобов'язання характеризується наявністю наступних стадій:

- а) стадія виникнення зобов'язального правовідношення;
- б) стадія існування договірної зобов'язання, на якій зобов'язальне правовідношення може зазнавати змін;
- в) стадія виконання (здійснення, реалізації) договірної зобов'язання, у процесі якого правовідношення також може зазнавати певних змін;
- г) стадія припинення договірної зобов'язання (зобов'язального правовідношення), в тому числі внаслідок його виконання (погашення)[1, с. 16].

Незважаючи на дещо різні підходи до визначення стадій розвитку договірної зобов'язання, більшість вчених-цивілістів доходять до висновку, що основною, центральною стадією динаміки зобов'язального правовідношення є саме виконання договірних зобов'язань. Підтримуючи дану точку зору, вважаємо, що стадія виконання договірної зобов'язання є «ядром» договірної правовідношення, адже саме на цьому етапі відбувається реалізація цивільних прав та виконання обов'язків сторонами договору і, таким чином, досягається економічна та юридична мета зобов'язання.

Досліджуючи особливості виконання зобов'язань, які породжуються корпоративним договором, необхідно наголосити, що, незважаючи на непоіменований характер, корпоративний договір за своєю правовою природою належить до цивільно-правових договорів. З огляду на це виконання зобов'язань, що опосередковуються даним договором, регламентується нормами ЦК України, які визначають загальні правила виконання договірних зобов'язань.

Згідно зі ст. 526 ЦК України, зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог – відпо-

відно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться[3]. На нашу думку, з огляду на свою значущість, слід детальніше зупинитись на питанні належного виконання зобов'язань в контексті виконання корпоративного договору.

Належне виконання зобов'язання розглядають у трьох аспектах: а) як умова виконання зобов'язання (ст. 526 ЦК України); б) як підгалузевий принцип зобов'язального права; в) як підстава припинення зобов'язання (ст. 599 ЦК України).

Належне виконання є складним юридичним явищем і охоплює декілька елементів, які слідують зі змісту Глави 48 ЦК України та інших спеціальних норм і полягають у: виконанні зобов'язання належними сторонами (ст. 527 ЦК України); виконанні належним предметом (ст. ст. 533, 539 ЦК України); виконанні у належному місці (ст. 532 ЦК України); виконанні у належний строк (термін) (ст. ст. 530, 531 ЦК України), виконанні належним способом (ст. ст. 529, 542, 543, 537 ЦК України).

За загальним правилом, виконавцями зобов'язання виступають особи, які є його сторонами. Як вказує Калаур І.Р., таке положення найбільш яскраво проявляє свою вагомість при виконанні зобов'язань, що виникають на підставі фідучіарних договорів, у яких особливу роль відіграє саме довірчий зв'язок між конкретними контрагентами. В цьому контексті не буде зайвим згадати позицію Іоффе О.С., який стверджував, що фідучіарний характер властивий лише тій угоді, сутність якої спирається на взаємну довіру її учасників. В свою чергу, Г.Ф. Шершеневич зазначав, що правовідносини, які мають фідучіарний характер засновані на взаємній довірі та на припущенні чесності і здатності контрагентів. Особисто-довірчий характер взаємостосунків сторін у таких договорах виключає можливість їх виконання третіми особами [4, с. 85].

В контексті виконання зобов'язань, що породжуються корпоративним договором, необхідно зазначити, що вони повинні виконуватись особисто сторонами такого договору. Дане твердження пояснюється насамперед тим, що укладаючи корпоративний договір, його учасники фактично реалізують правомочності, які опосередковуються належними їм корпоративними правами.

У той же час виникає запитання: чи мають право учасники корпоративного договору делегувати виконання зобов'язань за договором своїм представникам?

Слід почати з того, що виконання корпоративного договору за своєю сутністю являє собою процес спільної і взаємоузгодженої реалізації корпоративних прав учасників юридичної особи корпоративного типу, які добровільно зв'язали себе взаємними зобов'язаннями, уклавши між собою корпоративний договір. Тобто в ході виконання даного договору його сторони фактично здійснюють правомочності, які входять до змісту корпоративних прав.

Як вказує Саракун І.Б., вибір способу здійснення корпоративних прав може виявлятися у вчиненні дій особисто або через представника. Учасник (засновник) може реалізовувати свої корпоративні права безпосередньо – шляхом безпосереднього управління господарським товариством, ведення його справ, управління діяльністю тощо; та опосередковано - шляхом участі у роботі органів управління, зокрема, загальних зборах, наглядовій раді, ревізійній комісії, правлінні [5, с. 63].

Варто зазначити, що можливість реалізації корпоративних прав через представника регламентована рядом законодавчих положень. Зокрема, ч. 3 ст. 159 ЦК, відповідно до якої акціонер має право призначати свого представника для участі у зборах [3]. Це ж визначено і Законом України «Про господарські товариства», який у ст. 44, визначаючи порядок голосування на загальних зборах акціонерного товариства, вказує, що акціонер вправі мати свого представника, який може бути постійним або призначеним на певний строк [6]. Це положення деталізується у ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства». Крім того, учасники (засновники) ТОВ, ТДВ також вправі призначати своїх представників для участі у загальних зборах товариства, що підтверджується ст. 58 Закону України «Про господарські товариства»: «Вищим органом товариства з обмеженою відповідальністю є загальні збори учасників. Вони складаються з учасників товариства або призначених ними представників. Представники учасників можуть бути постійними або призначеними на певний строк» [7].

Тобто видається, що чинне законодавство надає можливість власникам корпоративних прав реалізовувати належні їм корпоративні права як безпосередньо, так і через представників.

Цілком можливою є ситуація, коли учасник корпорації, який разом із іншими учасниками взяв на себе зобов'язання за корпоративним договором, наприклад, певним чином голосувати на загальних зборах товариства, не має можливості бути присутнім на загальних зборах і, таким чином, самостійно виконати зобов'язання. На нашу думку, законодавчо дозволеним виходом із такої ситуації є призначення представника, який виконає зобов'язання від імені учасника корпоративного договору.

Якщо говорити про виконання зобов'язань представником в контексті належного виконання корпоративного договору, то, на нашу думку, така ситуація є цілком правомірною. Ст. 528 ЦК України вказує, що виконання обов'язку може бути покладено боржником на іншу особу, якщо з умов договору, вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства або суті зобов'язання не випливає обов'язок боржника виконати зобов'язання особисто. У цьому разі кредитор зобов'язаний прийняти виконання, запропоноване за боржника іншою особою. У разі невиконання або неналежного виконання обов'язку боржника іншою особою цей обов'язок боржник повинен виконати сам [3]. Не беручи до уваги той факт, що правовідносинам, що породжуються корпоративним договором, властивий корреальний характер, тобто відсутній чіткий поділ сторін на боржника та кредитора, вважаємо, що якщо у корпоративному договорі відсутні вказівки на те, що договірні зобов'язання сторін повинні бути виконані особисто учасниками договору, то цілком можливим є виконання цих зобов'язань їхніми представниками, за умови, що повноваження представника посвідчені належним чином.

Основою відносин між довірительом і повіреним є повноваження щодо реалізації корпоративних прав, якими наділив довіритель повіреного. Ці повноваження виражаються у довіреності [5, с. 80-81]. Як зауважує В.А. Васильєва довіреність, яка видається повіреній особі, не слід розглядати як письмову форму договору доручення. Наявність довіреності при відсутності письмової

форми договору доручення (у випадках, коли представництво не базується на нормі права) свідчить про його усну форму. Водночас довіреність є допустимим доказом факту укладення договору доручення [8, с.226-227].

Узагальнюючи вищезазначене, вважаємо, що виконання зобов'язань, що породжуються корпоративним договором, не обов'язково повинно бути здійснене стороною договору особою. Воно також може виконуватись і представником сторони, за умови, що повноваження представника посвідчені належним чином. У такому випадку дане виконання корпоративного договору вважатиметься належним.

Наступним елементом належного виконання є виконання договірною зобов'язання належним предметом. Залежно від вимог до виконання дій боржником можна виокремити зобов'язання з конкретно-визначеним предметом, альтернативні та факультативні зобов'язання. Зобов'язання з конкретно-визначеним предметом передбачають виконання обов'язків боржника у суворій відповідності до умов договору і спроба замінити їх тягне зміну самого зобов'язання. Натомість під альтернативними зобов'язаннями розуміють такі зобов'язання, за якими боржник повинен здійснити одну з двох або декількох дій [9].

Варто зауважити, що у доктрині цивільного права існує дискусія з приводу можливості чи неможливості ототожнення таких понять, як предмет договору та предмет договірною зобов'язання. На нашу думку, слід підтримати позицію тих дослідників, які все ж схиляються до необхідності розмежування цих понять. Так, Боднар Т.В. зазначає, що предметом договору є зобов'язання як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію або утриматись від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку; предметом зобов'язання є обов'язок боржника вчинити зазначену дію, якому кореспондує право кредитора вимагати виконання боржником свого обов'язку [1, с. 20].

Таким чином, предметом виконання корпоративного договору є дії його учасників щодо виконання їхніх зобов'язань за дого-

вором (голосування відповідним чином на загальних зборах, обрання виконавчих органів, розподіл прибутків тощо). Виконання корпоративного договору вважатиметься належним, якщо його сторони належно виконують зобов'язання, визначені змістом такого договору.

Крім того, варто зазначити, що до елементів належного виконання договору в доктрині цивільного права також відносять спосіб, місце та строк виконання договірних зобов'язань. Вважаємо, що зазначені законодавчі вимоги щодо належного виконання цивільно-правових договорів, у тому числі й щодо корпоративного договору, повинні бути деталізовані у спеціальних нормах, які регулюють окремі види договорів, а також у самому змісті договору.

Якщо учасники корпоративного договору неухильно виконуватимуть свої договірні зобов'язання у відповідності з його змістом, у такому випадку здійснене ними виконання корпоративного договору вважатиметься належним, і це буде слугувати підставою для припинення його дії.

До основних цивільно-правових засад виконання зобов'язань вчені-цивілісти відносять і принцип реального виконання. Зміст зазначеного принципу розкривається ст. 622 ЦК України, яка вказує, що боржник, який сплатив неустойку і відшкодував збитки, завдані порушенням зобов'язання, не звільняється від обов'язку виконати зобов'язання в натурі, якщо інше не встановлено договором або законом[3]. Іншими словами, принцип реального виконання полягає в необхідності виконання обов'язку в натурі та недопустимості заміни реального виконання зобов'язання грошовою компенсацією у разі його порушення.

Важливо підкреслити, що український законодавець підійшов до реалізації даного принципу диспозитивно, надавши можливість сторонам договору в процесі виконання договірних зобов'язань самостійно визначати, діятиме реальне виконання у конкретних зобов'язальних правовідносинах чи ні. Такий підхід вбачається цілком доцільним з огляду на те, що принцип реального виконання зобов'язання в залежності від виду договірних правовідносин не завжди може мати місце. Як приклад, розгляньмо

можливість дії даного принципу в контексті виконання зобов'язань, що опосередковуються корпоративним договором.

Однією з можливих умов корпоративного договору є обов'язок його учасників голосувати певним чином на загальних зборах корпорації або утриматись від голосування. Якщо, скажімо, один з учасників не дотримається даної умови договору, то відповідно матиме місце порушення договірних зобов'язань і, як наслідок, до нього будуть застосовані заходи цивільно-правової відповідальності, встановлені договором, наприклад, сплата штрафу. Однак виникає питання: чи можливо вимагати від порушника виконання недотриманого ним обов'язку в натурі, якщо рішення з того чи іншого питання уже прийняте загальними зборами корпорації? Видається, що ні, зважаючи на те, що виконання такого обов'язку втратило свою актуальність і є як юридично, так і фактично неможливим. Отже, дія принципу реального виконання зобов'язання, породжуваного корпоративним договором, з огляду на особливості його предмету та сфери застосування, не завжди може мати місце.

Таким чином, беручи до уваги вищезазначене, можна зробити наступні висновки. Підтримуючи загальноприйняту в науці цивільного права позицію, вважаємо, що виконання договірних зобов'язань є основною стадією динаміки зобов'язання загалом, адже саме шляхом виконання зобов'язання досягається економічна та юридична мета договору. Виконання зобов'язань, що опосередковуються корпоративним договором, регламентується нормами ЦК України, які визначають загальні правила виконання договірних зобов'язань.

Зобов'язання, що породжуються корпоративним договором, характеризуються можливістю неособистого їх виконання. Натомість може мати місце виконання зобов'язань представником сторони, за умови, що повноваження представника посвідчені належним чином.

Крім того, вважаємо, що принцип реального виконання зобов'язань, які опосередковуються корпоративним договором, не завжди може бути дотриманий в силу особливостей предмету корпоративного договору та сфери його застосування.

1. Боднар Т.В. *Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань: (цивільно-правовий аспект) : Автореф. дис ... д-ра юрид. наук / Т. В. Боднар . – Київ : Б.в., 2005 . – 34 с.*
2. *Цивільне право України. Особлива частина / за ред.: О. В. Дзера, Н. С. Кузнєцова, Р. А. Майданик. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 1176 с.*
3. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.: Офіційний текст. – К.: Юрінком Інтер. - 2003.*
4. Калаур І.Р. *Принцип належного виконання договірних зобов'язань через призму виконання зобов'язань про передачу майна в користування / І.Р. Калаур // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Том 1. – Вип. 3. – с. 84-86. – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/pravo03/part_1/23.pdf.*
5. Саракун І. Б. *Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект) : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. Б. Саракун; НДІ приват. права і п-ва Акад. прав. наук України. - К., 2008. –214 с.*
6. *Закон України «Про господарські товариства» від 19.09.1991року // Відомості Верховної Ради. – 1991. - №49. - С. 682.*
7. *Закон України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2008. - № 50-51. - ст. 384.*
8. Васильєва В. А. *Проблеми цивільно-правового регулювання відносин з надання посередницьких послуг : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / В. А. Васильєва; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. - К., 2006.*
9. Голубєва Н.Ю. *Класифікація зобов'язань у цивільному праві / Н.Ю. Голубєва // Часопис Цивілістики Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2009. – вип. 9. – с. 86.*

Сигидин М.М. Деякі питання виконання зобов'язань за корпоративним договором.

Стаття присвячена науковому дослідженню питань, пов'язаних із виконанням корпоративного договору. Зокрема, здійснено аналіз елементів належного виконання зобов'язання, що породжується корпоративним договором. На основі опрацювання положень чинного законодавства та праць науковців досліджено питання щодо можливості виконання обов'язків за корпоративним договором не особисто, а через представника учасника договору. Також у статті йдеться про можливість застосування до виконання корпоративного договору принципу реального виконання зобов'язань.

Ключові слова: динаміка зобов'язання; виконання зобов'язання; принцип належного виконання зобов'язання; принцип реального виконання зобов'язання; корпоративний договір.

Сигидин М.М. Некоторые вопросы выполнения обязательств по корпоративному договору.

Статья посвящена научному исследованию вопросов, связанных с выполнением корпоративного договора. В частности, осуществлена на лизэлементов надлежащего исполнения обязательства, которое порождается корпоративным договором. На основе изучения положений действующего законодательства и трудов ученых исследованы вопросы о возможности выполнения обязанностей по корпоративному договору не лично, а через представителя участника договора. Также в статье анализируется возможность применения к выполнению корпоративного договора принципа реального исполнения обязательств.

Ключевые слова: динамика обязательства; исполнения обязательства; принцип надлежащего исполнения обязательства; принцип реального исполнения обязательства; корпоративный договор.

Sygydyn M. Some issues of the execution of commitments under a corporate contract.

The article is devoted to scientific research of the issues related to the execution of a corporate contract. The author states that the phase of the execution of a contract commitment is the central and the main phase of the dynamics of a commitment in general, inasmuch as due to proper realization of rights and obligations the parties of a contract can reach economic and legal goal of a contract.

In the article the analysis of the elements of proper execution of commitments generated by corporate agreement is made, in particular, an individual of execution, a subject of execution, a place of execution etc. On the basis of the familiarization of the current legislation and works of scientists the author investigates the possibility of the execution of duties of a corporate contract not personally, but through a representative of the party of a contract.

Also the article deals with the possibility of using the principle of real execution of the obligations for the execution of corporate agreement. The author concludes that this principle can't always be used for the execution of a corporate contract taking into account the peculiarities of such kind of civil agreements.

Keywords: dynamics of a commitment; execution of the commitment; the principle of proper execution of commitments; the principle of real execution of commitments; a corporate contract.

Чмихов Ю.А.

**СТРОК В ДОГОВОРАХ ПРО НАДАННЯ
РІЕЛТОРСЬКИХ ПОСЛУГ**

УДК - 347.45/47

Постановка проблеми. Питання змісту цивільно-правового договору і умов, які його складають, без сумніву вважається одним з ключових в договірному праві. Адже умова про строк